

BAHÇESİNDE NECATİGİL'İN BİR SEYRAN

Ahmet İNAM

Behçet Necatigil'le sağlığında herhangi bir mekânda hiç karşılaşma-
dım. Oysa lise yıllarımın şiir arayışında onun etkisini hep duydum.
Daha yirmili yaşlarda mühendislik öğrencisi iken *Edebiyatta İsim-
ler Sözlüğü*'nde adımı görmem beni hem şaşırtmış hem kendim hakkındaki
olumsuz değerlendirmelerimi bir ölçüde hafifletmişti.

Önceleri Hüseyin Cöntürk'ün onun hakkındaki incelemesini okudu-
ğumda şiir işçiliğinin inceliğine hayran olmuştum. Yetmişli yıllarda şiir se-
rüvenini düşünerek izlemiştim. Canı şiir olan bir insandı. Selim İleri'yle bu-
luştuğumuz günlerde "Behçet Hoca'dan" söz edişi beni o denli etkilemişti
ki kendimi onun "doğal" bir öğrencisi olarak görmeye başlamıştım. Hâlâ
da öyle görürüm. O, yaşayışı, düşünüşü, duyuğu ve hayata duruşu ile benim
Behçet Hoca'mdır.

Onun yaşantılar bahçesine Yunus Emre'nin patikasından yürüyerek gi-
diyorum. (Mustafa Tatçı'nın hazırladığı divanından hafif değişikliklerle.)

*Ol hâcemdir ben kulyam
Dost bağçesi bülbüliyam
Ol hâcemin bağçesinde
Şâd olup ötmeğe geldim*

Bahçesindeki şiirleşmiş, düşünce hâline gelmiş
çicekleri yıylamaya (koklamaya) gidiyorum. Yolum
uzun. Hırkam, sevgim, saygım; asâm, emeğim, bah-
çesine giriyorum.

*Bir bahçeye girmek gerek
Hoş teferrüc kılmak gerek*

*Bir gülü yıylamak gerek
Hergiz ol gül solmaz ola*

Bahçe onun gönül dünyası. Yaşadıklarının, yaşadıkları ortaya koyduklarının izleri, çiçekler karşılıyor beni. Güllerini kokluyorum. Boğaz'ın, Beşiktaş çarşısının, Kalamış'ın, divan şiirinin, masallarımızın, halk edebiyatımızın, alttan alta Alman dilinin esrarıyla yoğrulmuş, kısık, kırık, kırık, tevriye renkleri ve dikenli, zengin gül kokularıyla farklı dünyaların kapılarını açıyor.

Temaşa ile geçtiğim, rayihısından ürperdiğim her çiçek, Yunus'un dediği gibi hergiz (asla) solmuyor. Her çiçeğin açtığı dünya var: Behçet Hoca'nın dünyalar dolu dünyasına dergi ve kitap sayfalarına düşürdüğü yaşantı izlerine yürüyorum. Teferrüdeyim: Dar zamanlarıyla inşa ettiği geniş bahçesinde dünyalar açan çiçekleri arasında gezintideyim. Dokununca "solgun bir gül olan" yaşantıyı (gülü) anlatan dünyayı açıyor, Yunus'un hiç solmayan gülü. Her gül, her çiçek, bir dünya açıyor insana. "Beni bana bırakmayan", "içimi dinleme fırsatı vermeyen dar zamanların şairinin gülünden girdiğim dünyasında bir *ferec* hâli yaşıyorum. Aydınlık, geniş, zamanın bitimsiz uzadığı, *maveranın* duyulduğu bir dünya bu. Yalnız kapısı dar. Mihnetle giriliyor.

*Mihneti esvap gibi geçirip sırta
Yel değirmenlerine hücum yeniden.*

(Yel Değirmenleri/Kapalıçarşı/33)*

Daha ilk şiir kitabında dünyasının ipuçları veriliyor: Mihnet ve hücum edilecek yel değirmenleri. Mihnet onu hiç bırakmadı. Hayatın sürekli imtihanı ile yaşadı. Yerleşik şiir anlayışının yel değirmenlerine hücum etti, elinde mızrak yerine solgun bir güle.

Gürültülü yakınmaların insanı olmadı hiç. Ne diyordu:

Susmak kalemdir

(Çoğul/İki Başına Yürümek/349)

Susarak yazdı, kalemiydi susmak; susarak sığındı içinin kalesine, hayatın kaba gürültüsüne.

* İlk anılan şiirin adını, sonra gelen kitabın adını, en sondaki rakam ise Yapı Kredi Yayınları'ndan 2013 baskısı *Toplu Eserleri* 'ndeki sayfa numaralarını veriyor. Ayrıca bu kitaptan doğrudan alıntılar YKY olarak kısalttım, YKY'nin ardından gelen rakam sayfa numarasını gösteriyor.

Kendi farklılığını fark edince gurbette buldu kendini. Yıllar geçtikçe gurbetten hasrete, hasretten hikmete yürüyecektir. Farklılığı onu yabancılığa itmedi. Yetiştığı kültürün içinde hep “millî” idi. (Toprağa Bağlı Şiir/ *Bile/ Yazdı/1267*) Yine de “her yere baktı”, hiçbiri ona benzemiyordu.

Yer kalmadı bakmadığım:

Hayatta çeşitli sahne,

Sinemada pek çok filim,

Hepsini seyrettim,

Hiçbiri bana benzemiyor.

(Başka Türlü/*Kapalıçarşı/41*)

Yel değirmenleriyle kavgası, sessiz, mahcup, kırılğan ama yılmaz, çalışkan, sorumlu, duyarlı; iç âleminde dünyayı, dünyada iç âlemini gezen birinin kavgasıydı. Yel değirmenleri onun verası, ötesi, arkası, mavereası idi. Hedefi iyi edebiyattı. Onun önünde engel olan yel değirmenlerine hücum etti: “Asıl iyi edebiyat, insana yorum imkânı verecek olan, insanı konuşturacak olan edebiyattır... Ben düşündürücü şiirler, düşündürücü hikâyeler arıyorum.” (Yetkin Dilek’le *Gerçek*’te 11 Mayıs 1979 tarihinde yaptığı konuşma/*YKY,1771*)

Maveranın, veranın şairi olduğu için tevriye sanatı ile donattı dünyasını. Uzağı aradı hep, yakını yaşayarak. Coğrafya olarak uzak ülkeleri bir teferrüçgâh, gezinti yeri olarak görmedi. Son zamanlarında gittiği Almanya’dan hemen dönmek istedi. İstanbul’dan Ankara’ya Türk Dil Kurumunda kısa süreli çalışmaya gittiğinde bile tedirgindi. (*YKY, Toplu Eserleri*’nde ailesine yazdığı bazı mektuplara bakılabilir!) Yakınımızda uzağı aradı, yazdı. Sözcükler, düşünceler, duygular arasındaki uzaklığı korudu. Dış dünyanın şiddetini azaltmak için şiirlerinde kısıp, kırpık, kırık bir anlatım biçimini seçti. Bunu geleneğin dilini yeni arayışlarla dokuyarak içindeki şiirle buluşup gerçekleştirdi.

Kırptı, kıstı, kırıldı, söndürdü. Sevinci buldu gizlice, tasaların altında.

Ne çıkar sönükse hayatınız

Tasaların altında

Gizli bir sevinciniz var mı

Siz ona bakınız

(Yenilik/*Çevre/69*)

Sabri yaşadı sürekli, yalnızlığı göze alarak:

*Biraz sabır, küçük çocuk biraz sabır,
Ama Allah'ın koyduğu yerde,
Yıldızlar daima yalnızdır.
(Yıldızlar/Çevre/69)*

Karamsar, yılgın, şikâyetçi bir şair olarak bilindi, kendi de kendini genellikle öyle anlattı. Oysa yaşama sevinci, hep ışıdı tasaların çökeltisi altında. O suskun toprakların derinliklerinde, o kısık yanardağın içinde, ondaki yaşama enerjisi, onu “beyazla” yazılacak şiirlere açılan yeni sayfalarla buluşturur.

*İnsanınla vur, hastalığınla yere ser,
Sars beni paraca
Her yıkılışında kuvvetim artar
Işıyan bir köşe er geç benim
Sen benim geçidimsin beyaza
(Engeller/Eski Toprak/189)*

Gülün açtığı dünyasında raflara dizilmiş kişiler, toz toprak içindeki ilişkiler, güdük şiirlerde bir kilere atılıvermiş görüntüsüyle güdük bir gerçeklik de göze çarpar.

*Kutularda kişiler
Toz toprak süprüntülük.
Seni anlatmada kiler
Bütün şiirler güdük
(Raf/Evler/139)*

Dünyasının derinlerinde gizli bahçeler vardır. Yazar ve bahçelerinin kapılarını açar. Öyle bir kapıdan girip dünyalarına ulaşmadık mı? İnsan, dar vakitlerde bahçelerinin farkına varmıyor çoğu zaman, çiçeklerini sunamıyor, öteki insanların bahçelerine.

*Gizli bahçenizde
Açan çiçekler vardı,
Gecelerde ve yalnız.
Vermeye az buldunuz
Yahut vakit olmadı.
(Sevgilerde/Eski Toprak/196)*

Bahçesi toprağın altında da devam eder. Toprağın altı, bir kültürün geçmişi, geleneği, dili, töresi, hikmetidir. Yerdedir yaşam kaynağı, yerin altından beslenir kültür ağacı. *Eski Toprak* girişinde karşılar bizi, Necatigil'in toprak altındaki bahçesi:

*Eski toprağa ektiklerin
Bu yeni güçle göğerti gür,
Ey dünya toprağın üstü senin,
Toprağın altı, belki yalnız benimdir!*
(YKY,161)

Ne diyordu Yunus?
*Ben ayumu yirde gördüm
Ne isterem gökyüzünde
Benim yüzüm yirde gerek
Bana rahmet yirden yağar*

Yunus'un yağmuru yerden göğe doğru yağar. Ay gökyüzünde değil, yer-yüzündedir. Yere bağlılık, toprağa bağlılık, hem geleneğe bağlılığı hem de alçak gönüllüğü simgeler. Başı gökte insan, topraklarına sahip çıkamaz.

Necatigil, yeni toprağa değil de eski toprağa bağlıdır. Eski toprağı ekmiştir. Geleneğe, geçmişten gelen dile, yaşam biçimine tohumunu ekmiştir. Toprak dünyanın altıyla üstünü beslemektedir. Dünyanın üstü, altındaki dünyaya kayıtsızdır. Necatigil, tam da bu noktada "yalnız benimdir" diyerek sahip çıkıyor, toprağın altına. Toprağın altı besler çiçekleri ağaçları. Yalnız oturur toprağın altında. Tüm toprağı taşımaktadır sırtında. Yurduna sahip çıkmaktır bu, toprağı omuzlamak, taşımaktır sırtında.

Toprağın altı, görünen altı, arkası maveradır bir anlamda. Arkada duran, ötede durandır.

*Geçmedikçe yeraltı karanlıklarından,
En çok ne var bilinmez yerin üstünde.*
(Şiircikler, Şiir uçları/*Bile/Yazdı/1225*) öte

Necatigil, ötelere, arkada, altta olanların şairidir. Maveranın şairidir. Şiir, yer altı yaşantısıdır, yer üstünü anlaması için. Yer üstü, insanlar arası kaba ilişkilerin yaşandığı, tedirginlik yaratıcı bir yerdir. Yer altı bir sığınaktır. Toprak eski olursa daha güvenilirdir. Eskiye sever Necatigil; alışkanlığı sever yaşayış olarak. Şiirde sürekli yeniyi arayan şair, yaşayışında eskiyle

rahatlar. Necmi Onur'la 1 Haziran 1971'de *Yeni Gazete*'de yaptığı konuşmada (YKY,1744) şöyle diyor: “*Yeni bir elbise yaptırdığım zaman, keşke bunu benden önce biri giyse de eskise diye düşünürüm hep... Böylece ilk defa giydiğimi hissetmem... Eski elbiseler yadırganmasa da, hep eski elbiseler giysek n'olur?*”

Eski, tedirginliğini azaltacak, yer üstünün apansız vuruşlarından onu uzaklaştıracak bir yaşam biçimidir.

Bu tedirginlik yaşama yorum katabilmekle de biraz hafifleyebilir. “Öteye” gidilebilir yeni yorumlarla.

*Ne gitmek geçebilir aklımdan
Ne de git demek.
Eli kolu bağlı ben, ağzı dili bağlı
Yaşa yorum
Sevin emi yorum.*

(Yorum Korkusu/*Dar Çağ*/251)

Sevinemediği zaman sevinen, yorumdur. Yorum dar zamanların çıkış olanağıdır. Elim kolum bağlıdır ama yorum mana dünyasında bir hareket alanı, bir özgürlüktür.

“Nilüfer” şiiri (Yaz Dönemi/304), böyle bir mana dünyası açılımını anlatır, bir yorumla.

*Ben oraya koymuştum, almışlar;
Arasına sıkışık saatlerin.
Çıkarır bakardım kimseler yokken;
Beni bana gösterecek aynamdı, almışlar.*

*Kışken ilkyaz, sularımda açardı;
Buzlu dağlar gerisine kaçırarak ne vardı?
Eski defterlerde sararmış yaprak.
Beni bana gösterecek anlamdı, almışlar.*

*Bir ışığı yanardı yalnız gecelerde;
Akşam, çiçekler uykuya yattı
Sardı karşı kayaları karanlık - -
Beni bana gösterecek lambamdı almışlar.*

Toprak üstü, günlük yaşam, dar zamanların, sıkışık saatlerin yaşamıdır. Necatigil, toprak altına, öteye geçerek mana dünyasını kurar. Bu dünyaya tin dünyası, tinsel (*geistige*) dünya da diyebiliriz. Nilüferin yaprakları suyun dışında, uzunca sapı ise suyun altındadır. Behçet Hoca, şiiriyle maveradadır. Yalnızlığı öteye olan köprüsüdür.

Aynası, anlamı, lambası tinsel dünyasının temel öğeleridir. Orada yaşar. Yalnız kalabildiği, şiirle yaşayabildiği anlarda, bu dünyada kendine bakıyor, iç dünyasını bir murakabeden geçiriyordu. Dışına taşırdığı iç dünyası, dışındaki hoyrat dünya tarafından hırpalanmakta, iç dünyasına, tinsel dünyasına, mana âlemine el konulmaktadır. Aynası alınmıştır elinden. İç dünyasıyla yaşamaya çalıştığı, kendini tanımaya uğraştığı toprak üstü dünya onu ona gösterecek aynasına, anlamına ve lambasına el koymuştur.

Şairin sessiz çığılığı oradan geliyor. Tutunduğu değerler, şiirle büyütüğü dünyasıydı, nilüfer. Düşlerle, dille yılların emeğiyle kurduğu dünyası, hayal sularında büyüyen nilüfer; yerinden koparılmış, kitap sayfalarında kuru bir yaprak olmuştur. Bu yozlaşmış, anlamı uçup gitmiş dünyada o nilüferle simgelenen mana âlemini, onunla hayatı, kendini seyrettiği aynası olan nilüferi koparmışlar.

Ben, şairin bahçesinde dolaşırken Nilüfer'i gördüm. Güngörmüş bir havuzun içinde onu görebilen gözlere “şiirin var” der gibi bakıyordu. Karşı kıyılarıdaki çiçeklerin ondan gelen ışıkla aydınlandığını da gördüm. Bahçesinin dışındaki çiçekler şöyle diyordu:

“İç dünyamı yaşamama izin vermiyorlar. Dışa yansıttığım içimi, kendimi tanıyabileceğim olanaklarımı buduyorlar. Kendimi bulamadığım bir dünya bırakıyorlar bana.”

Koşturarak yaşayanların farkına varmadıkları için kolayca düşürüp yitirdikleri, mana dünyalarına dokunabiliyor Necatigil. “Solgun Bir Gül Oluyor Dokununca” şiiri (*Yaz Dönemi/306*), yaşam enerjisinin güç verdiği tinsel dünyalarını yitirenlerin şiiridir. Güller var dünyalarında, mana gülleri. Tinselliğini yitirenler, onlarda kuvve hâlinde bulunan bu yaşam enerjisinin farkında değiller. Düşürüyorlar, içlerinde tutamıyorlar. İç dünyalarının güllerini düşürüyorlar. Tinsel dünyalarına sahip çıkamıyor insanlar. Ceplerini karıştırırken düşüyor, başımızı yastığa koyduğunuzda. Tin dünyanız sizin mana ile yoğurduğunuz, belleğinizle beslediğiniz kültür dünyanızın

estetik ve etik boyutlarını oluşturan dünyadır. Toprak üstü dünyayla karşılaştığında solup gidiyor tin.

Şair, insanlarla tin tine iletişim kurmak istiyor. Oysa tinleri insanları terk ediyor. Mana dünyası yoksulu insanlara ulaşamıyor şair: Dokununca soluyor mana dünyaları. İç dünyaları solgun. Ulaşamıyor insanlara. Yapayalnız kalıyor. Kendisiyle boğuşuyor, kendini anlayamadığı için.

*Bir kişi ringde
Boğuşur yokken karşıda kimse.
(Ring/Divançe/316)*

İç dünyası karşısındaki insanın dünyasına ulaşmak istiyor.

*İnsanın her zaman bir anlayanı olsa
(Kör Hat/Divançe/355)*

İç dünyasındadır, perdenin arkasında; iç dünyası dışarıda, dışarıyı iç dünyasındadır, daha önce söylediğimiz gibi. Mana âlemi, içine, toprağın altına taşınmıştır. Kimse almasın diye. Kendini dinleyince çıkılıyor dışarı, bir başka iç dünyayla buluşmak için. Başkasıyla buluşulamayacağını bilse de kendisiyle buluşmak için.

*Dışarıyı dinleme içerdeyim
Kımıldayan perdenin şimdi az berisinde.
İnsan kimi geceler niçin uğrar dışarı?
Bir gerçeğin içinde kendini dinlediyse.
(İçerde/Yaz Dönemi/309)*

Şairler, birbirlerine iç dünyalarındaki mana çiçekleri sunamayan “yıkılmış köprülerin başında” solan güllere dokunanlara yazarlar. Şiir mana dünyalarına tıklanmış olanlara, yalnızlara, paylaşamayanlara, paylaşmaktan vazgeçmiş, dışına döşediği köprüleri yıkılmış olanlara yazarlar.

*Ve şairler boyuna kimlere yazarlar?
Yıkılmış köprülerin başında
Ürkmüş boşluktan biri inliyorsa
Ve şairler onlara geldimlere yazarlar.
(Yazı/Encam/363)*

Onlar yıkılmış köprüleri toprak üstünde yaşayıp toprak altında yazanlardır. Onlar, Necatigil’in bahçesinde “tenezzüh” sırasında çiçeklerini kok-

lamalarından devşirdiğim kadarıyla maverada, *sub specie aeternitatis*, ebedî ve ezeli olanın, bitimsiz, sonsuz olanın bakış açısından dünyayı görmeye çalışırlar. Yer üstü dünya, onların sonsuzu gören gözlerini çıkarıp alır. Yine de dar vakitlere sıkıştırılmış dünyada yıkık köprülerin boşluğuna düşmüş olanları görürler, onlara yazarlar. İletişimin gerçekleştirilememesiyle, karşı dünyaya ulaşamamanın acısıyla yazarlar. Görürler: “Herkes kendi sandığımda kilitli.”

*Herkes kendi sandığında kilitli
Bir küçük pencere - - istemez
Çıkacak sandığından gelecek de biri.*

*Özler uzaktakini arada
İstemez
Geldiğinde gittiğinin izleri*

*Çürük, kopmuş, ya da yeni çekilmiş
Dil oraya gider
Kimse geri getiremez bizleri
(Hücre/Beyler/485)*

Nasıl ulaşırsınız birbirimize? Kilitlemişiz sandığımıza kendimizi. Bir pencere bile yok ötekini görecek. Görmek de istemiyoruz. Kim kendi sandığından çıkacak da ötekinin sandığına gidecek? Sandığımda gelecek olanı bekliyorum. Umutsuzum. Onun için bir pencere bile açmadım sandığıma, geleni görebilmek için.

Gelen olursa yine de gidecektir bir süre sonra, izleri kalsın istemeyiz. Acı verir izler. Bir daha gelmeyebilir, gelenler. Umutsuz, penceresiz, kendi dünyasına tıkılmış; sandığımızda, sandığımızı dünya gerçekliği sanarak, gelenin izlerini silerek yaşarız.

Oysa gelmişse izi vardır, kalmıştır bir yerlerde. Belleğimiz ne denli kabul etmese de anımsar. Çekilmiş bir dişin ağzınızın içinde bıraktığı boşluk gibi gidenin boşluğu kalır ruhunuzda. Dil o boşluğa gider. Dil (gönül), o boşluğu duyar. Kimse o boşluğu kapatamaz. Ne gideni, geldiği gibi geri getirebilir ne de biz sandıkta olanı. Sandıkta olan geleni yaşamış, gelenin gittiğini derinden duymuştur. Artık, önceki kendisi değildir, dönüşmüştür.

Birbirimize iç dünyalarımızı sunamıyoruz: İçimizde yaşayan öteyi paylaşamıyoruz.

Necatigil, şiire hep sadık kaldı, canıyla besledi şiirlerini. Toprağın üstünü, yaşadığımız dünyayı *sub specie poeticae*, şiir gözlüğünden görmeye çalıştı. Şiir onun en yakın öğretmeni idi.

*Yalnız tenin var da öğretenin yoksa
Kaynatır suyu önündeki kap
Bir iz bile kalmaz
Gider kaptan.*

(Kaptan/Beyler/511)

Şiir gözlüğünden görülmeyen, yaşanmayan, bir kap olan dünyada; insan kaynar, kaynar, yok olur.

Şiir gözlüğüyle görülen dünyayı yaşamak çok zordur. Toprak üstü, yer üstü insanları bu dünyayı yaşatmazlar. Şairi, şaire bırakmazlar. Şairi şiire bırakmazlar. Dokunurlar. Hüzün şairindir. Çekilir kuytusuna. Ortalık yerde nasıl yaşanabilir? O, bir gül olarak şairin iç dünyasına, yalnızlığına emanet edilmiştir.

Dokundular. Şair yalnızlığıyla dokunulmazdır.

*Dokundular bazıları, sustuk, saygı.
Hüznü bir gül gibi düştüğü yerden
Aldık, çekildik, herkes varken
Koklar, okşar sandılar.*

(Sandılar/Beyler/515)

Yalnızdır gizli kavuşunda yazar, biri bulur vakt erişince. Çünkü ölümden çok sonraları da sözleri bahçesinde dipdiri durmaktadır.

*Kalsın kovuğunda
Gizli tarihi acıların
Vakt erer bir bulan
Bir bilen bulunur.*

(Yalnızlığa çıkma/Beyler/525)

*Ne biter
Ne kalır geçmiş kitaplarda
Ölümden sonra da
Söyleriz.*

(Şairler/Söyleriz/577)